

УДК 327.88:341.324(477:470)

РОСІЙСЬКА ІНВАЗІЯ В УКРАЇНУ: ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ ВИМІРИ

Ігор Тодоров, Наталія Тодорова

*Ужгородський національний університет,
пл. Народна, 3, м. Ужгород, Україна, 88000, тел. (03122) 3-33-41*

Напад на Україну є однією з ланок агресивної політики керівництва РФ, яке прагне взяти реванш за поразку в «холодній війні» та відновити імперію на пострадянському просторі. Розглянуто суспільні та правові аспекти російського вторгнення в Україну. Зокрема, з'ясовано витоки, зміст і прояви гібридної війни, визначено необхідність адекватного правового реагування Української держави на російські виклики. Реалізацію мети та завдань статті здійснено на основі використання міжнародних і національних правових актів, медійних повідомлень, матеріалів соціологічних досліджень тощо.

Ключові слова: російська агресія; гібридна війна; воєнний стан; тимчасово окуповані території.

Майже три роки минуло з початку російського вторгнення в Україну. Росія реалізує неоімперську політику у формі так званої «гібридної війни». Її особливостями є ведення агресивних військових дій під прикриттям квазі-державних збройних формувань та з одночасним використанням інформаційних, пропагандистських, політичних, економічних та інших заходів. Російська стратегія такої війни спрямована проти України і Заходу (США/НАТО, ЄС). Напад на Україну є однією з ланок агресивної політики керівництва РФ, яке прагне взяти реванш за поразку в «холодній війні» та відновити імперію на пострадянському просторі. Метою України є відсіч збройної агресії Російської Федерації та відновлення власної територіальної цілісності.

Питання студіювання сучасної російської агресії та відповідних реакцій українського суспільства та світового співтовариства мають неабияке наукове та практичне значення. Наукові розвідки у цій царині сьогодні є доволі нечисельними. Зокрема, можна виокремити праці П. Гай-Нижника [5], Г. Жирова [1], О. Задорожного [15], А. Киридон і С. Трояна [2], В. Кравченка [17], І. Лоссовського [18], О. Паля [20], О. Потехіна [4], Ю. Радковця [27], І. Руценка [6], Ю. Темірова [7], П. Хоменського [9] та інших. Проте низка актуальних питань, пов'язаних з аналізом сучасної російської агресії проти України, ще потребує глибоких та детальних досліджень.

Метою статті є розгляд суспільного і правового аспектів російського вторгнення в Україну. Досягнення цієї мети відбувалося шляхом вирішення таких завдань: з'ясування змісту і конкретних проявів гібридної війни; визначення та обґрунтування необхідності адекватного правового реагування Української держави на російські виклики.

Реалізацію визначених мети та завдань здійснено на основі використання та аналізу міжнародних і національних правових актів, медійних повідомлень, матеріалів соціологічних досліджень тощо.

Навесні 2014 р. водночас у кількох містах Півдня і Сходу України на вулицях і площах почали втілювати дивний сценарій. Відчувалося, що прихований від публіки автор керує генеральною схемою наступу на Україну. Події маскували під стихійні масові дії обурених громадян, тобто зовні вони виглядали як законний для демократичного суспільства громадянський протест проти нової влади. Українське суспільство зіштовхнулося з гострою формою війни, коли відбулось захоплення територій – справа рук кримінального натовпу, сепаратистського руху, скерованого з-за кордону. Як зазначають фахівці, такі сценарії використання «м'якої сили» розробили в надрах спецслужб РФ для захоплення влади, ліквідації української державності в дев'яти регіонах Сходу і Півдня – АР Крим, Донецькій, Луганській, Харківській, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Дніпропетровській та Запорізькій областях [6, с. 9].

Феномен «гібридної» війни як соціальний проект проявився в тому, що людство вперше зіштовхнулося з технологіями, покликаними зруйнувати соціальний порядок, не використовуючи традиційних методів. Основною зброєю у цьому контексті стає інформація, яка масово вражає колективну свідомість. Зокрема, у випадку російсько-української гібридної війни простежується чітко спланований технологічний аспект, який Росія відпрацьовувала впродовж багатьох років. Основним соціальним матеріалом для реалізації технологій такого типу, за словами І. П. Рущенка, стають нестійкі «соціальні сегменти», що легко піддаються маніпуляціям. Ще одним елементом є підпільно сформована «п'ята колона»: в театрі воєнних дій вона закладає осередки для проведення спецоперацій. Зловісний сенс подій на початку 2014 року мало хто розумів і в Україні, й у світі. Українське суспільство не очікувало такого повороту подій [6, с. 9].

Аналіз подій 2014–2016 рр. засвідчує, що російсько-українська війна є кримінально-терористичною з точки зору і соціальної бази, і принципів ведення, і тактики, використаної агресором. Зловісну роль у розв'язуванні війни відіграла кримінальна еліта Донбасу. Впродовж 20-ти років, аби утриматися при владі та безперешкодно панувати в регіоні, вона вела відповідну пропаганду, яка зводилася до таких тез: «Донбас усіх годує, він фактично один створює матеріальні блага в країні, а Київ не хоче чути про нагальні проблеми шахтарів і донеччан» (у реальному житті сумарні дотації з центрального бюджету на підтримку двох областей сягали близько 35 млрд грн щорічно [30]), «Донбас є оплотом кращих радянських традицій, «порожняк не гонить», а інша Україна продана США та Європі»; «Західна Україна, крім того, що нічого не виробляє і живе за рахунок Донбасу, є вкрай небезпечним регіоном, бо «бандерівці» захопили владу у Києві та тільки чекають моменту, аби зламати гордий Донбас, нав'язати «мову», уніатство, одностатеві шлюби та інші огидні речі»; «усе позитивне уособлює Росія, її президент і народ, там і багатство, і велич, і традиції, і справжня гордість та презирство до «американців» [6, с. 150].

Маніпуляції масовою свідомістю будували на цінностях, які спрощено малювали реальність, розвивали протистояння «ми–вони», укорінювали у сприйнятті певні змістові «якорі», які мали програмувати певну соціальну реакцію/поведінку.

Вперше в історії світова ядерна держава (Росія) для колоніальної по суті війни використала тактику гібридних воєн. Це означає, що більше не існувало чіткого поділу на державу, армію та народ. Раніше держави воювали між собою за допомогою «офіційних» армій і змушені були брати на себе певні зобов'язання, що випливають з міжнародного права. В сучасній російській війні проти України, образно кажучи, «можна все»: обмежень не існує, мирне населення використовують як зброю, «живий щит». РФ не оголошувала війну Україні, не висувала офіційно вимог і ультиматумів, заперечувала свою участь (очевидну для всіх) з однією метою – не брати на себе відповідальність за дії «армії вторгнення», режим окупації, долю полонених, терористичні акції тощо. Для цього підготували певну соціальну базу. В Україні деякі групи населення рекрутували своїх представників в оперативно-тактичний резерв агресора.

Складність визначення поняття та конкретний прояв «гібридної війни» знайшли своє відображення в трактуванні відомими вченими ситуації в Україні. Наприклад, корифей вітчизняної політичної та безпекової думки В. Горбулін зазначив: «Ми повинні чітко розуміти, що для України воєнна загроза з боку Росії не зникне ніколи» [13]. Багатьом дослідникам очевидно, що проти України ведеться повноцінна війна: «гібридна» за формою (особливо до літа 2014 р.), «асиметрична» за змістом. Проте відомий американський історик Тімоті Снайдер не вважає війну в Україні «гібридною» [28].

Актуальними сьогодні виявляються оцінки Ф. Енгельса, зроблені понад 125 років тому: «Вся ця небезпека світової війни зникне в той день, коли справи в Росії приймуть такий оборот, що російський народ зможе поставити хрест над традиційною завойовницькою політикою своїх царів і замість фантазій про світове панування зайнятися своїми власними життєвими інтересами всередині країни, інтересами, яким загрожує країна небезпека» [3].

Про неоднозначність реакції західних країн на російську агресію влучно говорить англійський дослідник Е. Лукас: «Ми – я маю на увазі Захід – стикаємося з проблемами у відносинах з В. Путіним, часто йому програємо не тому, що ми об'єктивно слабкі, а тому, що ми слабовольні...» [8]. Ще відвертіше висловлюється британський аналітик Дж. Шерр: «На Заході не запитують, а знають: Росія переживає труднощі в економіці, у цій сфері і в тій, і в інших. Зрозуміло, це не може тривати довго, і росіяни хочуть знайти симпатичний вихід. А вони чомусь стріляють. Чому б це? А відповідь же гранично ясна – тому, що росіяни правильно розуміють: Захід настільки ж слабкий політично, наскільки Росія слабка економічно. Вони вважають, що все вирішує політична змінна, і вірять, що єдність Заходу, принаймні в нинішньому вигляді, тріщить і довго не протягне» [12].

Як правильно зазначають оглядачі та експерти, для Росії пріоритетом є велич (як фактор високої легітимності влади), а не економіка. Для Росії статус «регіональної наддержави» (з відповідною геополітичною «ексклюзивністю»),

доповнений «повагою» (як мінімум умовною) до своїх глобальних амбіцій, які реалізуються в посиленні присутності на Близькому та Середньому Сході, є важливішим фактором, ніж ті «абстрактні» 40 % росіян, яким, згідно з результатами дослідження Вищої школи економіки РФ, не вистачає грошей на одяг та їжу. Це породжує й ірраціональний (у розумінні європейських держав, але зрозумілий у логіці антилюдської та антисоціальної російської держави) феномен: супутній збиток від економічних санкцій викликає у російських чиновників, швидше, кураж, аніж жаль [8].

Виклики цінностям, покладеним в основу сприйняття та поведінки, є потужним фактором, який підриває психологічну стабільність, вириває населення з зони психологічного комфорту. Російська інвазія в Україні стала таким викликом, який підриває європейську та світову систему безпеки. Саме війна створила ситуацію, за якої розбіжності в цінностях між сторонами війни не можна більше ігнорувати. Саме у відмінності цінностей криються причини протистояння. Відмінність цінностей виступає відповіддю на питання – за що воює Росія і за що воює Україна? Війна, яка зараз відбувається на Сході України, не є війною між етносами чи політичними системами. Це війна між двома векторами майбутнього розвитку людської цивілізації, війна цінностей. Отож не варто сподіватися, що вона невдовзі закінчиться.

Саме тому принципово важливо давати адекватні визначення тому, що відбувається. Дані щодо співвідношення сил засвідчують, що на Сході України не АТО, а реальна війна. Восени 2016 року в складі угруповання російсько-колаборантських військ на Донбасі було майже 38,5 тис. осіб, понад 600 танків і до 1 500 бойових бронемашин, 750 одиниць артилерійських систем, понад 300 реактивних систем залпового вогню. Українська армія сформувала угруповання чисельністю в 73 тис. осіб. У її розпорядженні знаходилися 360 танків, 1 400 бойових броньованих машин, а також понад 1 000 одиниць ствольної та реактивної артилерії [11]. І це нещодавно підтвердила Парламентська асамблея Ради Європи: у жовтні 2016 р. схвалено резолюцію, якою визнано юридичну відповідальність російської влади за дії маріонеткових «ДНР» та «ЛНР». Документ офіційно визнає, що Росія здійснює контроль за Донбасом і де-факто керує режимами «ДНР» та «ЛНР». «ДНР» та «ЛНР» створені, підтримувані та ефективно контрольовані Російською Федерацією. Отож відповідальність Москви за дотримання прав мешканців окупованої частини Донбасу прирівнюють до відповідальності Росії за події в Криму. «Відповідно до міжнародного права, Російська Федерація, яка де-факто здійснює контроль над цими територіями, несе відповідальність за захист їхнього населення. Росія, таким чином, повинна гарантувати дотримання прав людини всім мешканцям Криму та «ДНР» і «ЛНР»». У цій резолюції ПАРЄ погодилася з тим, що наразі неможливо проводити вибори на Донбасі через безпекову ситуацію [21].

Зазначимо, що сьогодні, незважаючи на стратегічну потребу в оперативному та ефективному регулюванні правовідносин щодо тимчасово окупованої Росією української території, які необхідно спрямувати на відновлення суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, захист прав та інтересів українського

народу, зазначені виклики та загрози національній безпеці так і не знайшли належної реакції законодавців у правовій системі України. У цьому питанні сьогодні існує величезна законодавча (нормативно-правова) «прогалина», яку не тільки доцільно, а й вкрай необхідно якомога швидше ліквідувати [27].

Справжній психологічній мобілізації українського суспільства мало б сприяти запровадження воєнного стану. За Конституцією України, запровадження воєнного стану передбачено при нападі на нашу територію та при загрозі нападу [3]. В нас є не лише загроза, а й напад: захоплений Крим і частина Донецької та Луганської областей, тобто є всі умови для запровадження воєнного стану. Умови воєнного стану існують з першого дня вторгнення російських військ у Крим.

Стан воєнної окупації та анексії такої частини території України, як Кримський півострів, бойові дії з боку регулярних підрозділів Збройних сил Російської Федерації, які перейшли державний кордон України на її материковій частині та атакували підрозділи Державної прикордонної служби та Збройних сил України із застосуванням усіх видів вогневого ураження у сухопутній війні, з подальшою окупацією значної території Донецької та Луганської областей України, створення, озброєння та забезпечення колаборантських підрозділів на захоплених територіях – все це вимагає адекватних правових дій з боку української влади [31].

Керуючись приписами пункту 5 частини 1 статті 85 Конституції України і нормами Статуту ООН, законодавцям необхідно прийняти закон про визнання Російської Федерації державою-агресором. Певну правову основу для такого кроку вже закладено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року [24].

Відсутність воєнного стану, хоча б у зонах бойових дій проти військових підрозділів московського агресора та підтримуваних і забезпечених ним збройних підрозділів колаборантів, створює відповідні загрози для прав конкретних громадян України та Української держави як суб'єкта міжнародного права.

Відсутність рішення щодо запровадження воєнного стану несе загрози для України, зокрема: нівелює аргументацію щодо збройної агресії Російської Федерації проти України, чим посилює твердження про наявність в Україні внутрішнього конфлікту (громадянська війна), а не міжнародного збройного конфлікту; позбавляє Україну можливості пред'являти жорсткі юридичні вимоги до Великої Британії, Російської Федерації, США, Франції стосовно виконання з їхнього боку поручительства щодо гарантування незалежності, суверенітету і кордонів України на підставі Будапештського меморандуму 1994 року «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї»; унеможливує правові підстави надання Україні як жертві агресії допомоги, зокрема, й озброєння, за нормами міжнародних договорів про безпеку; не зобов'язує агресора дотримуватись положень Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, оскільки особи з таким статусом можуть бути лише в умовах війни;

унеможливиє забезпечення прав людини відповідно до положень Третьої Женевської конвенції, зокрема, і через проведення міжнародною гуманітарною правозахисною організацією на кшталт Міжнародного комітету Червоного Хреста, регулярних інспекцій місць позбавлення волі; легітимізацію колаборуючих з окупантами владних утворень шляхом проведення виборів під примусом і контролем агресора; нав'язування змін до Конституції України та інших законів під зовнішнім тиском; невизнання на міжнародному рівні колаборантських організацій «ДНР» і «ЛНР» як військово-злочинних; втрату підстав для притягнення організаторів військової агресії проти України та колаборантських рухів до кримінальної відповідальності за військові злочини; делегітимізацію інституцій державної влади внаслідок їхнього ухилення від виконання своїх повноважень (обов'язків) щодо забезпечення централізованого управління усіма військовими та воєнізованими формуваннями, управління комунікаційними мережами і теле- та радіочастотним ресурсом; громадяни не можуть у належний спосіб добровільно виконати свій конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності і територіальної цілісності України, оскільки цей обов'язок стосується умов воєнної агресії та супутнього їй режиму стану війни чи воєнного стану; загиблим у боях патріотам, які мужньо захищали незалежність і територіальну цілісність держави, можуть не надати відповідного статусу, передбаченого для офіційних військовослужбовців, що загинули під час проведення антитерористичної операції та, як наслідок, родини патріотів не матимуть соціального захисту; діяльність волонтерських організацій у зоні проведення воєнних дій (останні мають статус антитерористичної операції) також можуть визнати поза законом тощо; військовослужбовці не можуть у належний спосіб виконати свої службові обов'язки з захисту Вітчизни, незалежності і територіальної цілісності України, передусім щодо військ агресора, оскільки за умов антитерористичної операції вони мають право знешкоджувати лише терористів, а військовослужбовці іноземної армії, які вчинили воєнну агресію, під визначення терористів не підпадають (за такою трактовкою можливе маніпулятивне твердження, що їх незаконно знищують).

Наведений перелік загроз для Української держави у зв'язку з невведенням в Україні воєнного стану не є вичерпним, однак достатнім для виникнення стурбованості долею українського суспільства і держави. Запровадження воєнного стану – остання можливість нейтралізувати негативні наслідки конституційних змін, які допомагають путінському режиму стверджувати, що в Україні відбувається внутрішній громадянський конфлікт, а не військова агресія московської імперії [29].

У щорічному посланні Президента до Верховної Ради 2015 р. зазначено: «Ми не просто зберегли Україну, під час війни ми зберегли її демократичною, хоча на обмеження прав і свобод мали повне моральне і, до речі, юридичне право у вигляді закону про воєнний стан. Але я, попри політичний тиск з усіх боків, попри те, що правовий режим воєнного стану надавав значно більше влади особисто мені, не міг на це піти. Я розумів, яким шоком і випробуванням його запровадження стане для моїх співвітчизників. Лише уявіть, що цей стан допускає і цензуру, і заборону діяльності партій, і обмеження на пересування по

країні, і комендантську годину, і загальну мобілізацію, і конфіскацію майна та грошей на потреби оборони» [22]. Так само і в щорічному Посланні Президента до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році»: «Особисто я не хотів би ані мобілізації, ані воєнного стану. Я бачу зовсім інший план для нашої країни. Але чи буде нова хвиля часткової мобілізації, чи, не дай Боже, повної мобілізації? Остаточна відповідь на це питання залежить від Москви» [23].

За відсутності чітких юридичних оцінок влади можна констатувати, що в Україні через 3 роки після початку неоголошеної війни і досі не заборонені проросійські партії, деякі депутати, як і раніше, закликають «почути Донбас». Йдеться про те, що заради миру Україні варто було б спробувати «почути Донбас», подбати про статус російської мови, поміркувати про визнання статусу Криму, відмінного від окупованого. Наполегливо впроваджують думку про те, що наш сусід – агресивна диктатура, а, отже, потрібно вести з ним переговори, робити реальні поступки і враховувати його інтереси. Відсутність внутрішньої мобілізації українського суспільства задля перемоги у війні з Росією засвідчують результати соціологічних досліджень на третьому році війни: лише 51 % українців вважає правильним вступ України до ЄС, водночас 19 % – за вступ до Митного союзу на чолі з країною-агресором. Зберігається істотна регіональна диференціація: на Заході країни 79 % опитаних хочуть, щоб Україна стала членом ЄС, а на Сході – 40 % опитаних – за Митний союз. Окрім того, 43 % українців погоджується на вступ до НАТО, а 29 % – проти цього [26].

Причини російської агресії не лежать в області раціо: захисту мови, культури, економіки або реальних інтересів держави. Сьогодні російсько-українську війну піднято на глобальний рівень у тому сенсі, що світова спільнота поступово починає розглядати путінську Росію як головну загрозу миру та людству. Проте українці мужньо чинять опір агресії поки що на самоті. Випробування вже гуртує українську політичну націю. Дехто запевняє: чим раніше Україна стане прикладом вдалої модернізації для Росії та Заходу, тим швидше вона поверне Крим. У Мінських угод (в російському тлумаченні) не було жодного шансу на виконання [10]. З самого початку російська сторона трактує на свій лад Мінські домовленості та розроблені кроки щодо їхньої імплементації, цинічно відмовляється їх виконувати та постійно порушує. Україні пропонують погодитись на капітуляційний план перед Росією. Стосовно всіх цих пропозицій українська сторона не має наміру прислухатися і до деяких західних партнерів, які фактично транслиють російський сценарій вирішення конфлікту на Сході України.

Дуже важливо зрівняти правовий статус окупованих територій Криму та Донбасу. Це покликаний зробити закон про тимчасово окуповану територію України. Його проект, поданий до Верховної Ради ще у липні 2016 р., і досі, на жаль, не прийнятий. У проекті подано чітке правове визначення тимчасово окупованої території. До її складу реально входить територія України, захоплена збройними силами Російської Федерації та/або незаконними воєнізованими чи збройними формуваннями, створеними, фінансованими чи контрольованими Російською Федерацією. Тимчасово окупованою територією визнають:

сухопутну територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води цих територій; внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова; територію окремих районів та адміністративно-територіальних одиниць Донецької та Луганської областей; внутрішні морські води і територіальне море України вздовж узбережжя окупованої частини Донецької області; повітряний простір над усіма цими територіями. Днем початку тимчасової окупації території Криму є 20 лютого 2014 року, а початку тимчасової окупації Донецької області – 7 квітня 2014 року, Луганської області – 27 квітня 2014 року.

Встановлення зв'язків та взаємодія органів державної влади України, їхніх посадових осіб з органами окупаційної адміністрації дозволені виключно в межах, порядку та у спосіб, визначений міжнародним правом з метою забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованій території, звільнення полонених та сприяння відновленню конституційного ладу України на тимчасово окупованій території.

Принциповим є положення, що Україна не несе відповідальності за захист життя, здоров'я та збереження майна осіб на тимчасово окупованій території. Обов'язок щодо соціального та пенсійного забезпечення осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, покладений на Російську Федерацію як державу-окупанта, відповідно до норм і принципів міжнародного права. Відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним та фізичним особам, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта, відповідно до норм і принципів міжнародного права [25].

Пряме застосування «концептів миру» здатне породжувати додатковий шар конфліктних смислів. Навіть віддалений від політичної складової академічний дискурс не залишається осторонь. У зв'язку з цим про війну в Україні можна говорити і як про фактор «інтелектуального розмежування».

Вибір термінів на позначення конфлікту (війна між державами, громадянська війна, окупація, «заморожений конфлікт», «холодна війна» тощо) тягне за собою відповідні сюжетні та інтерпретаційні схеми та, відповідно, визначає учасників протистояння (противників та союзників, ворогів і друзів, місцевих мешканців та біженців, партизанів і колаборантів, «своїх» та «чужих») та характер стосунків, що їх пов'язують. У нашому випадку йдеться про переосмислення (реконцептуалізацію) принципів висвітлення подій на Сході України та їхніх наслідків.

Отже, майже три роки російської військової інтервенції проти України оголили вразливі місця як у секторах безпеки та оборони України, об'єднаної Європи (ЄС) та США/НАТО, так і у системі міжнародної безпеки загалом.

Ураховання уроків «гібридної війни» Росії в Україні, які повинні винести з російсько-українського конфлікту на Донбасі армії України та провідних країн

Заходу, однозначно сприятиме розбудові та посиленню секторів безпеки та оборони як окремих країн, так і коаліцій країн в умовах проведення «війн нового покоління» («війн нової генерації»).

Подальше проведення Росією «гібридної війни» проти України у масштабах і формах поточного року спричинятиме поступове виснаження України на фоні можливого припинення/послаблення міжнародних санкцій проти Росії. За таких обставин врегулювання російсько-українського конфлікту потребуватиме пошуку нових та значно раціональніших варіантів.

Затягування у часі вирішення конфлікту, безумовно, призведе до його «заморожування», що майже автоматично (на радість путінського Кремля) «ставить хрест» на європейських та євроатлантичних перспективах України на невизначений термін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Жиров Г. Б.* Анексія Криму, причини та наслідки / Г. Б. Жиров // збірник наук. праць військ. ін-ту Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – Вип. 45. – С. 68–72.
2. *Киридон А.* Грузія 2008 – Україна 2014: запаралелення російських стратегем / А. Киридон, С. Троян // Зовнішні справи. – 2015. – № 3.
3. Конституція України. – Київ, 2015.
4. *Потехін О.* Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2015 році очима експертів / О. Потехін // Зовнішні справи. – 2016. – № 2. – С. 6–11 ; № 3. – С. 10–15 ; № 4. – С. 14–19.
5. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / упор. П. Гай-Нижник. – Київ : МП Леся, 2016. – 352 с.
6. *Рущенко І. П.* Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія / І. П. Рущенко. – Харків : Павленко О. Г., 2015.
7. *Теміров Ю.* Зрозуміти Донбас – зберегти Україну або пастки позаісторичного мислення / Ю. Теміров // Безпековий огляд ЦДАКР «Виклики і Ризики». 2014. – № 10.
8. Точка біфуркації // Дзеркало Тижня. – 2016. – 12 листопада.
9. *Хоменський П.* Україна є лінією фронту боротьби за свободу в Європі / П. Хоменський // Зовнішні справи. – 2015. – № 10.
10. *Берг М.* Мінські домовленості як Пісня пісень [Електронний ресурс] / М. Берг. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/minski-domovlenosti-yak-pisnya-pisen>.
11. Війна на Донбасі: чому Україні доведеться знищити ДНР і ЛНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icps.com.ua/viyna-na-donbasi-chomu-ukrayini-dovedetsya-znyschyty-dnr-i-lnr/>.
12. Гібридна війна: все тільки починається... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/columnists/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-203704_.html.
13. 2017-й: далі буде... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/2017-y-dali-bude-cinnisni-resursi-viyni-i-miru-ukrayinskiy-format.htm>.
14. *Єрмолаєв А.* Нові реалії – нові сценарії. Донбас між сепесією та реінтеграцією / А. Єрмолаєв // Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://newukraineinstitute.org/new/544>.
15. *Задорожній О.* АТО проти терористів проти мирного населення [Електронний ресурс] / О. Задорожній. – Режим доступу : <http://eramedia.com.ua/article/201225/>.
16. Книга: Том 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.e-reading.club/bookreader.php/97860/Stalin_14_Tom_14.html.
17. *Кравченко В.* Терористи чи колаборанти: термінологічна дилема для Києва [Електронний ресурс] / В. Кравченко. – Режим доступу : <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/11/terroristi-czi-kolaboranti-terminologiczna-dilena-dla-kieva/>

18. *Лоссовський І. Є.* Зовнішньополітична стратегія Путіна як нова доктрина обмеженого суверенітету [Електронний ресурс] / І. Є. Лоссовський. – Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/>.

19. *Малиновський О.* Стратегія юридичного опору російській агресії [Електронний ресурс] / О. Малиновський. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/strategiya-yuridichnogo-oporurosiyskiy-agresiyi-.html>.

20. *Палій О.* Весь світ у шоку від брехні Путіна, а Янукович закінчить, як Іуда [Електронний ресурс] / О. Палій. – Режим доступу : <http://glavred.info/politika/291842.html>.

21. ПАРС прийняла дві резолюції щодо України із запропонованими поправками [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.112.ua/polityka/honcharenko-parye-proholosuvaza-vnesennia-pravok-do-dopovidi-shchodo-ukrainy-345451.html> Понад 1300 працівників Служби безпеки України перейшли на бік ворога. <http://tyzhden.ua/News/179082>.

22. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>.

23. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-do-verhovnoyi-radi-pro-vnutri-38077>.

24. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.

25. Проект Закону про тимчасово окуповану територію України : Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59833.

26. 51 % українців за вступ України до ЄС, а 19 % – за Митний союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/51_ukraintsiv_za_vstup_ukrainy_do_yes_a_19_za_mytnyy_soyuz_orytuvannya_186305.html.

27. *Радковець Ю.* Деокупація тимчасово окупованої території України – не в планах Заходу [Електронний ресурс] / Ю. Радковець. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/article/09-18-DeOccupation/>.

28. *Снадер Т.* В Україні йде війна: я проти визначення «гібридна» [Електронний ресурс] / Т. Снадер. – Режим доступу : <http://www.ukrlife.tv/video/politika/v-ukrayini-ide-viina-ia-proti-viznachennia-gibridna-timoti-snaider-dlia-ukrlifetv>.

29. Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/58904/Izrajilskiy_dosvid_vysvitlenna_vijny_cenzura_na_vidznate.

30. Хто годує Україну: міф і реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=>.

31. *Шишкін В.* Колаборація небезпечніша, ніж корупція [Електронний ресурс] / В. Шишкін. – Режим доступу : <http://www.chasipodii.net/article/17704/>.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2016

Прийнята до друку 23.12.2016

RUSSIAN INVASION IN UKRAINE: POLITICAL AND LEGAL ASPECTS**Ihor Todorov, Nataliya Todorova***Uzhhorod National University,
3, Narodna Avenue, Uzhhorod, Ukraine, 88000, tel. (03122) 3-33-41*

Invading Ukraine is a component of the Russian Federation's aggressive policy, which seeks to take revenge for the defeat in the «Cold War» and to restore the empire on the former Soviet Union territory. The paper studies the social and legal aspects of the Russian invasion into Ukraine. In particular, it analyses the origins, meaning and signs of the hybrid war, determines the need for an adequate legal response of the Ukrainian government to Russian challenges. Implementation of the purpose and tasks of the article was carried out on the basis of international and national legal regulations, media messages, and sociological research.

Key words: Russian aggression; hybrid warfare; martial state; temporarily occupied territory.